

עקירת צמחי פסיפלורה

שאלה

אדם נטע צמחי פסיפלורה בגינתו כדי שישמשו גדר שמפרידה בין השטח שלו לבין שטח חברו. הפסיפלורה מאופיינת בצימוח מהיר ואגרסיבי, והצמחים התפשטו עד כדי כך שהוא אינו מצליח להשתלט עליהם. האם מותר לעקור את הצמחים?

א. פסיפלורה - עץ או ירק?

נאמר בתורה (דברים כ, יט): 'לא תשחית את עצה לנדח עליו גרזן כי ממנו תאכל ואתו לא תכרת כי האדם עץ השדה...!' - יש איסור לעקור עץ פרי (רמב"ם הל' מלכים פ"ו ה"ח). בנוגע לצמח הפסיפלורה, יש מחלוקת הפוסקים האם יש להגדירו אילן או ירק,¹ וכאמור, האיסור הוא רק ב'אילנות מאכל', כמבואר ברמב"ם (שם). דעת הרדב"ז² היא שכל צמח שנותן פרי תוך שנה אחת מן הזריעה נחשב ירק, וכך נקטו פוסקים רבים. הפסיפלורה הוא צמח שיש לו את תכונות העץ, אך הוא נותן פרי תוך שנה אחת מן הזריעה. יש שמקלים וסומכים על דעת הרדב"ז ואוכלים את הפירות בשלוש השנים הראשונות, משמע שהם סבורים שהצמח נחשב ירק לכל דבר, גם לעניין איסור ערלה דאורייתא. לדעתם אין איסור בעקירתו, כפי שאין איסור עקירה בכל צמח אחר שמוגדר ירק, גם אם הוא גדל כמה שנים, כגון הפלפל וכדומה. אך לפי אלו שאינם סומכים על דעת הרדב"ז³ וחוששים שמא הצמח מוגדר אילן, לכאורה יש איסור לעקור את הצמח כמו כל עץ פרי אחר.

ב. עקירת עץ כשצריך את מקומו

אמנם, גם אם הצמח נחשב אילן, יש סיבה אחת להיתר, כי האיסור הוא כאשר רוצה לעקור 'דרך השחתה', אך כשיש סיבה טובה שבגללה רוצים לעקור את העץ, כגון שאינו נותן פירות וכדומה, אין בכך 'דרך השחתה', ומותר. לכן כתב הרא"ש (ב"ק פ"ח ס' טו): 'וכן אם היה צריך למקומו נראה דמותר'. ובנידון דידן צמח הפסיפלורה מתפשט ומשתלט על חלק גדול מגינתו, ולכן נראה שמותר לעקור אותו. בעל ה'שדי חמד'⁴ דן האם הרמב"ם מסכים להיתר הרא"ש

1. עי' במאמרנו התורה והארץ ג, עמ' 398-428, ובפרט עמ' 423-424; התורה והארץ ה, עמ' 143-145.

2. שו"ת הרדב"ז, ח"ד ס' תקלא.

3. עי' במאמרנו שם.

4. שדי חמד, ח"א אות קב, עמ' 143-144.

ונוטה לומר שאף שהרמב"ם לא הביא היתר זה בספר ה'יד', אין דרכו של הרמב"ם להזכיר הלכות שאין מקורן מפורש בש"ס. ה'שדי חמד' סבור שאין בכך ראייה שחולק, כי ייתכן שהרמב"ם מסכים שכאשר צריך את המקום, אין זו 'דרך השחתה', וכן משמע בתשובת הרמב"ם.⁵ ואמנם יש פוסקים שחולקים על הרא"ש,⁶ ובנוסף, הנידון דידן אינו דומה לגמרי לדין הרא"ש, כי אין הוא צריך את מקום הצמח לצורך בניין וכדומה, אלא ריבוי העלווה מצריך טיפול מתמיד והוצאות כספיות כדי לגזום את הענפים ולהגביל את התפרצות צמיחת הצמח. מכל מקום, הנידון דידן הוא רק ספק עץ, ולכן בוודאי יש לסמוך על דעת הרא"ש להקל.

ג. בל תשהית כשנטע עץ לגדר

נאמר בירושלמי בתחילת מסכת ערלה: 'כתיב ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות ולעצים פטור'. למדנו מכאן שכאשר אדם נטע עץ פרי ומתכוון להשתמש בו לייעוד צדדי, אזי מחשבתו מועילה להפקיע מן העץ את הגדרת 'עץ מאכל', ולכן העץ פטור מן הערלה. ה'חזון איש' הסביר בדרך זו מדוע כשנטעים עץ פרי לסייג (גדר) לזמן מוגבל ומתכוונים בעת הנטיעה שלאחר זמן ישמש העץ לאכילת הפירות - הדין הוא שהעץ חייב בערלה משעת הנטיעה. וכך כתב ה'חזון איש' (ערלה סי' א ס"ק ט):

...ומזה ג"כ מוכח דאין הפקעת ערלה מפירות שאין דעתו עליהן, אלא העץ שאין דעתו על פירותיו אינו עץ מאכל, וכל שהוא עץ מאכל אף שאין דעתו על פירות שנה זו הפירות אסורין משום ערלה...

אם כן, ייתכן שכיוון שבנידון דידן נטעו את העץ לצורך הגדר והסייג - נפקע ממנו שם 'עץ מאכל', ומתוך שנפקע שמו לעניין ערלה, פקע שמו גם לעניין איסור 'בל תשחית'. ואף שלא יעלה על הדעת שנברך על פירות עץ שניטע לסייג 'בורא פרי האדמה' או שנפריש מעשרותיו לפי הלקיטה, אין זאת אלא מפני שלעניין ברכה, אנו מברכים ברכה כללית על המין.⁷ בנוסף, אף שפקע ממנו שם 'עץ מאכל', עדיין לכלל ירק לא הגיע, ולכן בוודאי לא ייקבע דינו כירק. אך לעניין איסור 'בל תשחית', כיוון שהאיסור הוא באילן מאכל דווקא, כמו באיסור ערלה, ייתכן שכיוון שאינו אילן מאכל לעניין ערלה, ממילא אין בו גם איסור 'בל תשחית'. ואכן מצאנו שפקיעת שם 'עץ מאכל' מעץ שניטע לסייג משליכה על הלכות נוספות. בירושלמי שם יש מחלוקת אמוראים אם עץ שניטע לסייג חייב במעשרות, ודעת ר' יוסי בר ממל היא שפטור כי אינו בכלל 'מאכל'. בהמשך, הגמרא דנה האם עץ אתרוג שניטע למצוותו פטור מן הערלה. אחת הסברות שבגללן הגמרא קובעת שאין זה בכלל נטע לסייג היא שאם נאמר שפטור מן הערלה, אזי אין אפשרות לקיים את המצווה, שכן נאמר 'פרי עץ הדר' - 'ואם את קורהו עץ אין אדם יוצא ידי חובתו בחג הסוכות' (ביאור הגר"א לירושלמי, שם).

5. פאר הדור, סי' נד.

6. עי' פתחי תשובה, יו"ד סי' קטז ס"ק ו; שו"ת בית יעקב סי' קמ.

7. שו"ת שבט הלוי, ח"א סי' רה בהערות לסי' רד; וע"ע שו"ת יביע אומר, ח"ה או"ח סי' כ.

הסברה שהעלנו, שכיוון שפקע שם 'מאכל' מן העץ לעניין ערלה, ממילא אין בו דין 'בל תשחית', היא מחודשת, שכן בהחלט אפשר לומר שזה דין מיוחד שנלמד באיסור ערלה בלבד, אך מכל מקום, הפוסקים הזכירו אותה ודנו בה. בספר 'כלי חמדה'⁸ ובתשובות מהר"ץ חיות (סי' לג) מובאת הסברה הזו בשם הרב מרדכי דוב פרידנטל מברסלב. ההסבר שלו לפסוק 'רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשחית' (דברים כ, כ) הוא שיש צורך בידיעה ודאית שהעץ אינו עץ מאכל, כמו במקרה שנטע לסייג ולקורות, שנתון למחשבתו ולבו של האדם, ורק אז 'אתו תכרות'. אמנם, מהר"ץ חיות ובעל ה'כלי חמדה' נוטים לדחות את הסברה, אך גם בעל ה'כלי חמדה' הנ"ל וגם החיד"א ב'ברכי יוסף' (יו"ד סי' רצד ס"ק טו) הביאו ראיה מדין ה'שולחן ערוך' (יו"ד סי' רצד סעיף כג): 'הנוטע אילן מאכל ואין דעתו לצורך אכילה... בשביל העצים לשרפן או לבנין, פטור'. ושאלו איך מותר לשרוף את העצים? הרי יש בכך איסור 'בל תשחית'. אלא מכאן שהנוטע ליעוד צדדי אינו 'עץ מאכל', ולכן מותר לעקרו ולהשתמש בעצים להסקה. וזו לשון החיד"א (שם):

אף דגם שלא בשעת מצור אסור לקצץ עץ מאכל אינו אלא דווקא דרך השחתה כמ"ש הרמב"ם, ומה גם דנטעו מתחילה לכך...

וכן כתב בעל ה'כלי חמדה' שם.⁹ ואמנם, אפשר לדחות ולומר שאין מדובר שהוא עוקר את כל העץ ושורף אותו, אלא רק גוזם את מרבית הענפים לצורך שרפתם.¹⁰ אך אין הכי נמי, אם יעקור את כל העץ כדי לשרוף אותו, עובר בכך על האיסור 'בל תשחית'. ומכל מקום, כך סבור החיד"א ובעל השו"ת 'דובב מישרים',¹¹ ואף בעל ה'כלי חמדה' נשאר ב'צריך עיון', ולכן אפשר לצרף סברה זו להיתר בנידון דידן, שהוא רק ספק אילן.

ד. מסקנה

כיוון שלא יצאנו מידי ספק, ובפרט שיש בעקירת עצי פרי גם משום 'סכנתא',¹² הדרך הטובה ביותר היא לעקור את הצמח על ידי גוי. ואף שבדרך כלל אמירה לעכו"ם אסורה גם בשאר איסורים, לכל הפחות מדרבנן,¹³ מכל מקום, במקום הספק יש להתיר בדרך זו.¹⁴

8. כלי חמדה, הרב מאיר פלאצקי, פעטרקוב, תרפ"ב, פ' שופטים, עמ' קנד-קנה.
9. וכ"כ חידושי מהר"ח למשנה פ"א מ"א; ועי' חזון נחום, ערלה פ"א מ"א (הוצ' מכון הרב פרנק, תשנ"ט, עמ' קיד הערה 3).
10. חזו"א, ערלה סי' א ס"ק א.
11. שו"ת דובב מישרים א, סי' קלד (עמ' רפ-רפא); שערי שמחה, תניינא (לרב יעקב שמחה רפישי), יו"ד סי' יח; ועי' שו"ת מאורות נתן, סי' קיא. אני מודה לרב אביגדור לוינגר שהמציא לי חלק מן המקורות העוסקים בנושא זה.
12. ב"ק צא ע"ב.
13. ב"מ צ ע"א, ותוס' ב"מ שם, ד"ה חסום; שו"ע חו"מ סי' שלח סעיף ו; שם אבה"ע סי' ה; רמ"א, יו"ד סי' רצז סעיף ד.
14. עי' לדוגמה שו"ת מהרש"ם, ח"א סי' כב; שם ח"ג סי' עב; שו"ת הר צבי, או"ח סוף סי' קא, קב ועוד.